

THE PROJECT APPROACH – A FACTOR FOR IMPROVING CHURCH TEMPLES

ILONKA H. STOYANOVA

ABSTRACT: *Today, projects have become the primary way to structure work in many organizations. The article presents European programs through which ways can be sought for a more rational solution to problems related to the improvement of church properties, outlines the possibilities of the project approach in the Orthodox Church, and concludes that the implementation of projects for the reconstruction and renovation of church temples is a key factor in the improvement of church properties. They are sustainable because the activities continue after the end of the projects, both for the target group and for the applicant organization.*

KEYWORDS: *project approach, European programs, temple, improvement*

2020 Math. Subject Classification: 03H10

ПРОЕКТНИЯТ ПОДХОД - ФАКТОР ЗА ПОДОБРЯВАНЕ НА ЦЪРКОВНИ ХРАМОВЕ

ИЛОНКА Х. СТОЯНОВА

Въведение

Динамиката в бизнеса, глобализацията и масовото навлизане на комуникационни и информационни технологии в съвременния свят са предпоставки приблизително 1/3 от всички икономически дейности в развитите икономики да се извършват чрез разработване и изпълнение на проекти.

Едно от най-често цитираните в литературата определения за проект е на Родни Търнър, според когото проектът е „комплекс

от усилия, чрез които човешките, материалните и финансовите ресурси са организирани по нов начин, с цел осъществяване на уникален набор от определен вид дейности при наличие на ограничения на разходите и времето, така че да се постигне промяна, дефинируема в количествена и качествена форма“.[1]

Основните генератори на икономически растеж в българската икономика са както публичните, местните, частните и преките чуждестранни инвестиции, така и финансовите средства, предоставени по европейските програми.

С приемането на страната ни в Европейският съюз през 2007 г., се даде възможност на местните поделения на вероизповеданията да кандидатстват за безвъзмездна финансова помощ за реконструкция и ремонт на сгради с религиозно значение и подобряване на прилежащите пространства. Тази възможност продължи и през следващия програмен период 2014-2020 г. и продължава и днес и това не е случайно.

Историята отдавна е доказала, че религиозната вяра оказва значителна роля във формирането и развитието на народите и нациите в света, което дава основание да приемем, че наред с общите икономически условия, езика, територията и специфичната култура, религията е един от елементите на нацията.[2]

Църквата Христова не е от този свят, но е в този свят. Тя е средище на духовен живот за цялото човечество и е предназначена да съдейства за подобрието на обществената среда.

Земната църква е „основаното от Иисус Христос общество от вярващи, съчленени в един жив, духовен, богочовешки организъм...“[3] Тя има своя външна организация, свое независимо устройство и ред в управлението, установени от нейния Основател Христос. Управлението на земната църква се приема като необходима задача, в която използването на юридически принципи е неизбежно.[4]

Имайки характер на външно учреждение Църквата има нужда и от материални средства, за да постигне своите цели. Основната дейност на църквата е богослужебна и за извършване на обществено богослужение тя се нуждае от помещения - храмове, от известни предмети, които веднъж употребени, добиват особен свещен характер, стават *res sacrae*.

Храмът е дом Божий и е необходимо да се полагат грижи за неговото вътрешно и външно благолепие. Добре поддържания храм и прилежащия към него двор допринася за по-активно участие на миряните в църковните служби и ритуали. Това от своя страна доближава вярващите до Бога и спомага за тяхното духовно усъвършенстване и спасение.

Безспорно храмът е средище на обществен, духовен и културен живот, затова статията има за цел да изтъкне предимствата на проектния подход като ключов фактор за неговото благоустройство.

Предназначение и управление на църковното имущество

Само по себе си църковното имущество се ползва само и изключително за целите на Църквата - построяване на храмове, осигуряване на всичко потребно за богослужението, поддържане на клира, основаване на училища, възпитание на християнски деца, грижа за бедни и немощни и т.н. То не може да се употребява за други цели, т.е. с него не може да се разполага като с частно имущество. Каноните и гръко-римското законодателство забраняват под страх на тежко наказание, да се използва това имущество за нещо, което не се отнася към целта на Църквата.[5] Ръководен принцип при управлението на църковното имущество, утвърден в 12. правило на VII Вселенски събор, е че всичко, което е собственост на църквата трябва да остава непокътнато, и нищо от това не трябва да бъде продадено или неправилно употребено.[6]

Както всяко имущество, така и църковното се нуждае от управление. Разпореждането с църковно имущество, по законите на древната Църква е предоставено на висшата духовна власт - епископите. Съгласно 38-мо и 41-во правило на светите апостоли епископът като глава на църквата в епархията си, има пълна власт не само над духовните, но и над материалните работи на църквата.[7] След IV век се установява института на иконома и църкви, които не се управлявали от иконом били рядкост.[8]

С течение на времето, когато в по-малките градове се установяват презвитерите вместо епископите, редът се променя и управлението преминава в ръцете на енорийските свещеници, които са отговорни за своето управление пред епископа. с течение на времето управление на църковното имущество се прехвърля на епитропи или настоятели - светски членове на енорията, които под наблюдение на енорийския свещеник и с отговорност пред епархийския епископ, управляват всички енорийски имущества. За по-голяма гаранция в това цялата църковна община избира най-достоините енориаши. По този начин тя става непосредствен участник в управлението.[5] Смисълът на апостолските правила се съдържа и в съвременните църковни закони, според които църковните имоти се управляват от избрани настоятелства, под председателството на енорийския свещеник, утвърдени от епископа; а манастирските – от манастирския събор, също утвърден от епархийския епископ.

Управлението на местните поделения на Българската Православна Църква е регламентирано в Устава на БПЦ-БП, раздел II. Съгласно чл. 154, храмът се управлява от Църковно настоятелство, което се състои от 4-6 души и се представлява пред компетентните органи на енорийския свещеник, който е председател на църковното настоятелство, като в определени случаи по решение на Настоятелството, Председателят може да упълномощава и други лица да го представляват.

Църковното настоятелство се грижи за имота, съгласно правомощията му, определени в Устава на БПЦ. То отговаря за

поддържането на храма в добро състояние и извършването на обичайните дейности, свързани с християнската религия според основното предназначение на обекта. За разпоредителни сделки с имуществото на църквата, контрол осъществява по-висшата инстанция в организацията – Епархийски съвет.[9]

Придобиването, употребата и управлението на църковното имущество и издръжката на Българската православна църква е регламентирано в част Пета (чл. чл. 228-252) от Устава на БПЦ – БП и е съобразено с каноните на църквата. Приходите са от дарения, завещания, наследства, такси, глоби, свещи. Всички имоти, собственост на Българската православна църква – Българска Патриаршия, митрополията, църквите и манастирите, включително и тези, които се намират извън територията на Република България са църковна собственост.[9]

Според Закон за вероизповеданията чл. 10 ал. 2 Българската православна църква е юридическо лице и като такова има право на имущество - право на собственост, ограничени вещни права, плодове от стопанисването на имоти, право на собственост върху движими имоти, в това число ценни книжа, права по Закона за авторското право и сродните му права, приходи от държавни субсидии, дарения, завещания и др. съгласно чл. 21 от същия закон. Цялата глава Четвърта на Закона за вероизповеданията регламентира имуществото и финансите на вероизповеданията - чл. чл. 21 – 28.[10]

До 2005 г. Българската православна църквата се грижи за своите недвижими имоти единствено със собствени средства. От 2005 г. Държавата официално разпределя държавна субсидия за Църквата и другите регистрирани по реда на Закона за вероизповеданията религиозни общности.

Субсидиите са финансови ресурси предназначени за подобряване и облагородяване на религиозните храмове и сграден фонд касаещ религиозната дейност като цяло. В България субсидирането на вероизповеданията не следва теоретическия модел на субсидиране, който е насочен към засилване на

вторичния ефект в социалния сектор. То е свързано изключително с инвестиционния аспект на държавната помощ. Подобен модел на субсидиране е избран от една страна, поради лошото състояние на недвижимите активи на вероизповеданията и нуждата им от ремонт и реконструкция, а от друга – поради конституционната разпоредба на отделяне на Църквата от държавата.[11]

Разпределението на държавната субсидия се одобрява ежегодно със Закона за държавния бюджет на Република България в зависимост от броя на самоопределилите се лица към съответното вероизповедание по ал. 1 към общия брой преброени лица при последното преброяване на населението по данни на Националния статистически институт. (чл. 28 от Закона за вероизповеданията).

Първата обнародвана информация в табличен вид, съдържаща данни за субсидията за вероизповеданията, се намира в разпоредбата на чл. 5, ал. 1, т. 3 (таблична) от Закона за държавния бюджет на Република България за 2005 г. С предписанието се определя сумата от 2,3 млн. лв. като субсидия за всички вероизповедания като отделно подпери в частта от разходи, заложи за Министерския съвет.[12]

До 2009 г. субсидията за ремонт и строителство на храмове и манастири на Българската православна църква в страната нараства през годините. Сумите в хил. лева са следните: за 2006 г. е 1100,0; за 2007 г. - 1660,0; за 2008 г. - 1820,0; за 2009 г. е 1900,0. През 2010 г. субсидията е намалена на 1560,0 хил. лв., за следващите три години (2011 - 2013) се увеличава на 1660,0; за 2014 г. - 2000,0; за 2015 г. е повишена на 2360,0; за 2016 и 2017 г. е по 2410,0; за 2018 – 2600,0; за 2019 – 2900,0; за 2020 - 26000,0; за 2021 и 2022 г. е значително увеличена - 31 000,0 хил. лв.

Според Петкан Илиев въпреки субсидирането повече от половината храмови сгради са в добро и средно състояние, което означава, че имат належащи нужди от ремонт или в най-скоро време ще се появи необходимост от реконструкция и ремонт. В

лошо състояние са 16% от храмовите сгради, което означава, че там не се извършва религиозна дейност поради опасност от инциденти и злополуки. Само 1/5 от сградния фонд с религиозно предназначение няма нужда от ремонт и реконструкция. Недостигът на финансови ресурси е хроничен за преобладаващата част от българските църкви и манастири, когато става въпрос за ремонт и реконструкция на храмовите сгради. Липсата на финансови средства рефлектира и върху поддържането на материалните активи на Църквата, вкл. и храмовите сгради. Близко 2/3 от сградния фонд не е ремонтиран през последното десетилетие, а едва 1/4 от сградите и прилежащите постройки са претърпели козметични ремонти за належащи нужди.[11]

Участието на БЩ-БП в ОП на ЕС

Една от най-осезаемите ползи за българското население и бизнеса след 2007 г. е достъпът до финансови ресурси по линия на оперативните програми на Европейския съюз. Българската православна църква получи възможност да кандидатства за европейска безвъзмездна финансова помощ по Програма за развитие на селските райони в България. Тази програма се ориентира към финансиране на изпълнението на местни стратегии за развитие, характеризиращи се с необходимата обоснованост и носещи добавена стойност за развитието на териториите.[13]

За условията и реда за предоставяне на безвъзмездна финансова помощ по Мярка 322 „Обновяване и развитие на населените места” от ПРСР за периода 2007 - 2013 г. е издадена от министъра на земеделието и храните Наредба № 24 от 29 юли 2008 г.[14] Тя е обнародвана ДВ. бр.71 от 12. август 2008г., и е многократно изменяна, като последното изменение е обн. в ДВ. бр.88 от 13 ноември 2015 г.

Съгласно наредбата се подпомагат проекти, които допринасят за подобряване на средата за живот в населените

места от селските райони. Финансова помощ е предназначена за общини извън агломерационните ареали; читалища, регистрирани по Закона за народните читалища; местни поделения на вероизповедания; граждански дружества на физически и/или юридически лица; юридически лица с нестопанска цел. Тази помощ се предоставя за инвестиции, извършвани в границите на населените места за дейности по: рехабилитация на обществени зелени площи; реконструкция или ремонт на обществени сгради с местно историческо и културно значение и подобряване на прилежащите пространства, включително вертикална планировка без паметници на културата от национално значение, обявени за такива от Национален институт за паметниците на културата (НИПК); реконструкция и ремонт на сгради с религиозно значение и подобряване на прилежащите пространства, включително вертикална планировка; ремонт на фасади на частни сгради и прилежащите пространства, както и вертикална планировка, ако са включени в интегриран план за обновяване на населеното място; реконструкция и изграждане на улична мрежа, тротоари, площи, улично осветление; изготвяне на интегрирани планове за обновяване на населеното място, ако планът включва някоя от изброените инвестиционни дейности.

Минималният размер на общите допустими разходи за един проект е левовата равностойност на 10000 евро, максималният размер е левовата равностойност на 1000000 евро за проекти на общини и 500000 евро за проекти на останалите бенефициенти, като финансовата помощ за одобрени проекти е в размер на 100% от общите допустими разходи по проект, чиито бенефициент е община; 70% от общите допустими разходи за проекти на бенефициенти читалища, местни поделения на вероизповедания, юридически лица с нестопанска цел и 50% от одобрените разходи по проекти за бенефициенти граждански сдружения.

Кандидатите за подпомагане е необходимо да отговарят на следните условия: общините да са извън агломерационните

ареали; да имат седалище на територията на община от селските райони; дейностите по проекта се извършват на територията на общини извън агломерационните ареали; местните поделения на вероизповедания, следва имат регистрация в общините извън агломерационните ареали; нямат изискуеми задължения към Държавен фонд „Земеделие“; не са в открито производство по несъстоятелност или не са обявени в несъстоятелност; не са в производство по ликвидация; нямат изискуеми публични задължения към държавата.

По данните на ДФЗ, за първия програмен период (2007-2013) изплатената субсидия по одобрени проектни заявления на църкви и техни поделения, като бенефициенти по мярка 322 възлиза на 60 008 396,56 лв. за ремонт на 178 храма и манастира. Това означава, че ако извадим непреките разходи от цялата субсидия може да твърдим, че реализираните 178 проекта по мярка 322 са повишили стойността на активите на Църквата с близо 57 млн. лева и то само на тези 178 обновени храма“.[11]

През целият период на изпълнение на ПРСР 2007-2013 г. по мярка 322 са подкрепени 545 проекта в 176 общини, или 76% от всички общини селски райони.[15]

Дейност по ремонт и реконструкция, вкл. и със средства по ПРСР 2007-2013 г. е осъществявана при 8% от сградния фонд на БПЦ. Църковните настоятелства разчитат основно на субсидии и помощи от страна на държавата и европейските фондове (ПРСР и ОПРР – бенефициенти по втората са само паметници на културата от национално значение). Близо 2/3 от българските църкви досега не са получавали държавна помощ или финансиране по мярка 322 на ПРСР 2007-2013 г. Преобладаващата част от изследваните лица (78,0%), оценяват положително възможността за участие с проектни предложения за ремонт и реконструкция на храмовите сгради и са заявили готовност да кандидатстват за безвъзмездна помощ през новия програмен период 2014-2020 г.[11]

В следващия програмен период (2014-2020) мярката е изменена и Местните поделения на вероизповеданията могат да кандидатстват с проектно предложение за ремонт и реконструкция на сгради с религиозно предназначение в подмярка 7.6. „Проучвания и инвестиции, свързани с поддържане, възстановяване и подобряване на културното и природно наследство на селата“ от мярка 7 „Основни услуги и обновяване на селата в селските райони“. За прилагане на тази подмярка е издадена Наредба №6 от 28.03.2016 г. (ДВ, бр. 27/05.04.2016). Насоки за кандидатстване и документите към тях са оповестени публично.[16]

Целта на Подмярка 7.6. е да повиши качеството на живот и да запази културната идентичност и традиции в селските райони.

Запазването на духовния и културния живот на населението е от важно значение за развитието на селските райони. Културно-историческото развитие на Република България обуславя богато културно наследство, което се запазва и съхранява в различни обекти с религиозно значение, църкви, храмове и манастири.

Процедурата за предоставяне на безвъзмездна финансова помощ се осъществяват с финансовата подкрепа на Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони и с национални средства. Общият размер на средствата, които могат бъдат предоставени по процедурата за всички одобрени проектни предложения възлиза на 28 423 283 лева или 14 532 817 евро. Проектните предложения по процедурата могат да бъдат подадени от кандидатите чрез попълването на уеб базиран формуляр за кандидатстване и подаване на формуляра и придружителните документи чрез Информационната система за управление и наблюдение на средствата от Европейските структурни и инвестиционни фондове за периода 2014 – 2020 г., с използването на квалифициран електронен подпис на следния интернет адрес: <http://eumis2020.government.bg/>.

В случай, че местните поделения на вероизповеданията са собственици на повече от 0,5 ха горски територии имат

възможността да кандидатстват по подмярка 8.4 „Възстановяване на щети по горите от горски пожари, природни бедствия и катастрофични събития“ и по подмярка 8.6 „Инвестиции в технологии за лесовъдство и в преработката, мобилизирането и търговията на горски продукти“.

По данни на ИСУН 2020 за втория програмен период (2014-2020) по подмярка 7.6 „Проучвания и инвестиции, свързани с поддържане, възстановяване и подобряване на културното и природното наследство на селата“ са финансирани 28 проекта за ремонт, реконструкция и рехабилитация на православни храмове. Договорената стойност за всички проекти е общо 15133358,22 лв.[17] Следователно участието на БПЦ в Програмата за развитие на селските райони се явява условие за развитие и разширяване на социално-икономическата ѝ дейност.[11]

Възможностите на проектния подход

Развитието на селските райони в страната ни се определя в значителна степен от наличието на инвестиции за привличането на които те встъпват в конкурентна борба. Подобряването на тези територии поражда голям обществен интерес и задава поредица от въпроси, свързани с теорията и практиката по осъществяването на процеса за неговото ефективно управление.[13]

Селските райони могат да бъдат устойчиви и успешни, само ако жителите им живеят и работят в тях и имат възможност да си взаимодействат, пътуват и да създават домовете си в тях. трябва да се превърнат в привлекателни за живот места, в противен случай жителите ѝ ще продължават да се изселват в градовете. Чрез подобряване на облика ще се подобри качеството на живот, което е условие за развитие на успешен бизнес. Липсата на привлекателни селски райони и по-добро качество на услугите в населените места, увеличава тенденциите за миграции на населението. В резултат е налице западане на дейностите, свързани с услугите в селата. Това дава негативно отражение и

върху икономическата активност. Усилията към съживяването ѝ в периферните територии чрез стимулиране на инвестиционния процес, изграждане и разширяване на различни производства са съпроводени и от социални и културни мероприятия, свързани с благоустрояване, подобряване на инфраструктурата и околната среда. Те могат да бъдат привлекателни за туристи, само ако цялостната среда е безопасна и устойчива.

Реализацията на проекти в селските райони допринася за увеличаване привлекателността на средата и условията за живот в нея, както и за подобряване на предоставяните услуги.

Разработването на проектно предложение трябва да е в пълен унисон с три стратегически документи: Регионалният план за развитие на един от 6-те района за планиране в страната, Областната стратегия за развитие на областта и Общинският план за развитие.

Изготвянето на проект и набирането на документите за кандидатстване е един трудоемък процес, изискващ достатъчно добре подготвени експерти, защото дори малка техническа грешка може да доведе до отпадане от „състезанието“ и непостигане на очаквания резултат.

За подаване на проектното предложение трябва да се следват стъпките на Информационната система за управление и наблюдение 2020.

Ако при изпълнението на проекта възникнат проблеми, които налагат промяна на исканията, то може да се променят правилата и процедурите на проекта и неговото съдържание, стойност или бюджет, проект на график, или качеството му. Други искания за промяна включват предупреждение или коригиращи действия, които биха могли да попречат върху негативно въздействие върху проекта в бъдеще.[18] Ако не се реагира навреме на възникналите различни проблеми, може да се стигне до прекратяване на проекта.

Целият жизнен цикъл на един проект се развива в една постоянно променяща се реалност, към която ръководството

постоянно трябва да се адаптира. Този процес изисква бързи и ефективни управленски решения, базирани на точни прогнози и изследвания. Ако един екип по проект умее да се справя с неприятните изненади, които среща по пътя на реализирането, успешният краен резултат е лесно постижим.[19]

В съвременните социално-икономически условия пред организациите стои и въпроса какъв трябва да бъде проектният замисъл, какви са нужните методи и средства за управлението му, за да се постигат желаните резултати и дългосрочни ползи. Проектът се разглежда като техен уникален стратегически актив.[20]

Инициативата за реализиране на проекти по Европейски програми за развитие на селските райони трябва да е на Църковното настоятелство, което съгласно чл. 154 от Устава на Българската православна църква има задължението да се „грижи за благолепието на храма и за доброто състояние и осигуряване на църковните имоти”.[9]

Чрез прилагането на проектния подход може да се преодолее изоставянето на селския район пряко в нравствено-социално и косвено в икономическо отношение и да се отговори на нуждите и очакванията на населението.

Същността на разбирането за индивидуален, семеен и родов просперитет несъмнено съдържат не само материални очаквания за социално благополучие, но и необходимостта от обновена и обновяваща се духовна среда, характерна за цялото ни българско историческо минало. Огромната част от типичните църковни дейности се извършват в храма, а наличието на един необгрижван от чисто строителна гледна точка църковен имот не привлича, а по-скоро дистанцира целевите групи и практически реално препяства свещенослуженията.

Проектният подход дава възможност за реконструкция и ремонт на даден храм и подобряване на условията за миряните; осигурява обновени и по-благоприятни условия в храма за населението – подрастващи, млади и възрастни, с различен

социален статус за религиозен, културен и информационен обмен; дейностите по вертикалната планировка и подобряване на прилежащите пространства (благоустройство, изграждането на негови огради и алеи, озеленяване) и допринася за развитието на духовния живот в селските райони; създава благоприятна среда за развитие на социални дейности и благотворителни мероприятия за местното население.

Характерните за православие то ни радостни и тъжни ритуали, съпътстващи живота на всеки мирянин, ще могат да се извършват на подходящото място, каквото е храмът и в подходяща атмосфера. Касае се за стотици обреди и ритуали годишно, пряко засягащи духовния живот на местната общност.

Ремонтът и реконструкцията на църковния имот ще допринесе пряко за подобряване качеството на живот на населението чрез физическото обновление на православния храм. Чрез проектния подход се повишава:

- интереса към храма, населеното място и общината, създават се предпоставки за развитие поклоннически туризъм;
- интелектуално развитие на човешкия капитал чрез осигуряване на социална интеграция и реинтеграция на различни слоеве от населението;

- привлекателността на Общината и населеното място чрез подобряването на привлекателността и осигуряване на адекватно качество и ниво на интелектуалните услуги.

Посредством подобряване на религиозната инфраструктура се преодолява част от съществуващите ограничения на целевата територия и населението в нея, като подобрява възможността за ежедневен богат духовен живот, спомага значително за подобряване достъпа до социални контакти и туристически услуги.

Проектният подход при управлението на църковните имоти води до подобряване на недвижимата собственост на църквата; подпомага обновяването на нейния сграден фонд – храма, религиозния център за изповядване на християнската религия,

като исторически наложил се стожер за утвърждаване и запазване на християнските ценности.

Българската православна църква е изключително устойчива в институционален аспект. Няма и не може да има християнство без Църквата, която често в историята ни е била единствения институционален стълб, заместваща и държавата ни. Нееднократно сме губили националната си независимост, но вярата си, макар и обругавана – никога. Това е причината да не губим никога и националната си идентичност. Православна Църква ще продължава да проповядва, отстоява и разширява устоите на християнските ценности в обществото ни, а реконструираната сграда на храма ще се поддържа със средства от бюджета на местното поделение включващи, фиксираните им средства за издръжка, дарения, финансираня от общинския бюджет и др. подобни, за да може храмът да бъде желан и притегателен религиозен център за местната общност.

Заклучение

Възможността да се използват европейските фондове по Програмата за развитие на селските райони относно реализиране на проект за реконструкция и ремонт на църковни храмове е ключов фактор за подобряването на църковните имоти. Тези проекти са относително ефективни и перспективни, защото реализацията им допринася за увеличаване привлекателността на средата и условията за живот в нея, както и за подобряване на предоставяните услуги. Освен това реконструкцията на църковните храмове и подобряване на инфраструктурата около тях ще повиши стойността на притежаваните активи на Българската православна църква, респективно потенциала, който има за по-голямо участие в социално-икономическия живот на страната.

Реализирането на проекти за благоустройство на църковни имоти оказва благоприятно и пълноценно въздействие върху развитието на обществото, неговото духовно съзряване и

възраждане. Те имат устойчив характер, защото дейностите продължават и след приключване на проектите, както по отношение на целевата група, така и по отношение на кандидатстващата организация.

ЛИТЕРАТУРА:

- [1] Андреева, М. Проектно управление. Велико Търново: Фабер, 2013.
- [2] Асенов, Б. За толерантността на Българската държава към религиите и сектите. В: Диалог и толерантност в политиката, С., 2007.
- [3] Митев, Д. Православно догматическо богословие, Варна, 2004.
- [4] Майендорф, Й. Византийско богословие. С, 1995.
- [5] Милаш, Н. Църковно право. С., 2020.
- [6] Цыпин, В. Церковное право. М., 1996.
- [7] Правила на св. Православна църква, Велико Търново, 1998.
- [8] L`Huillier, Peter. The church of the ancient councils. New York, 1996.
- [9] Устав на Българската православна църква – Българска Патриаршия – Църковен вестник, 09.01.2009, извънреден брой.
- [10] Закон за вероизповеданията, Обн. ДВ. бр.120 от 29 Декември 2002 г. <https://lex.bg/laws/ldoc/2135462355>
- [11] Илиев, П. Икономическа дейност и роля на Българската православна църква. Автореферат, София, 2017.
- [12] Беров, Хр. Държавната субсидия за църквата. В: Християнство и култура, бр. 92, 2014.
- [13] Златева, Р. Стратегическото планиране като инструмент за повишаване на инвестиционната привлекателност на селските райони. Годишник на БСУ, том XXXIV, 2016, с. 66-76.
- [14] Наредба № 24 от 29 юли 2008. <https://lex.bg/laws/ldoc/2135595431>

- [15] Социално–икономически анализ на развитието на селските райони. https://www.mzh.government.bg/media/filer_public/2020/01/21/proekt_na_sotsialno-ikonomicheski_analiz_na_razvitiето_na_selskite_raioni_01_2020.pdf
- [16] Единен информационен портал за обща информация за управлението на Европейските структурни и инвестиционни фондове. <https://www.eufunds.bg/bg/prsr/term/586>
- [17] Информационна система за управление и наблюдение на средствата от ЕС в България 2020 <https://2020.eufunds.bg/bg/0/0/Beneficiary?beneficiary=GD9TYk4has%2Fs%2BKCKEcxSYA%3D%3D&showRes=True&page=%2B9feukjpWJqQvCXzCjt54w%3D%3D>
- [18] Цветков, К. Управление на проекти. Част 1. Основни теоретични постановки, В. Търново, 2012.
- [19] Бошнаков, П. Проблеми при управлението на проекти в България. В: Управление и устойчиво развитие 1/2012 (32).
- [20] Златева, Р. Проектът – стратегически и етични ракурси. Шумен: УИ „Епископ Константин Преславски”, 2015.

Илонка Христова Стоянова

ШУ „Епископ Константин Преславски“

e-mail: i.stoyanova@shu.bg